

Eero Tarasti – wagneriaani jo varhain

Ystävän näkökulma Teksti: H.K. Riikonen

Merkittävä suomalainen wagneriaani, Helsingin yliopiston musiikkitieteen professori **Eero Tarasti**, on täyttänyt 60 vuotta 27. syyskuuta 2008. Tarastin monipuolinen, semiotiikkaan ja erityisesti musiikin semiotiikkaan sekä eri taiteisiin keskittyvä tieteellinen ja esseetuotanto on olennaisella tavalla liittynyt myös **Wagnerin** oopperoihin. Wagner oli keskeisesti esillä jo Tarastin 1978 ilmestyneessä väitöskirjassa *Myth and Music*, joka sittemmin on käännetty myös suomeksi ja ranskaksi. Kyseessä oli erityisesti Wagnerin Siegfried-hahmon ja *Siegfried*-oopperan myyttisten aspektien analyysi. Väitöskirjan jälkeen Tarasti on julkaissut useita muita tutkielmia Wagnerista suomeksi ja englanniksi, osa näistä Wagneriaanissa.

Eero Tarastin monografioissa ja artikkelellisissa Wagner on useimmiten esille tullut esimerkkinä. Varsin laaja Wagner-osasto on teoksessa *Sävelten sankareita* (1998); siinä oiotaan Wagneriin liittyviä väärinkäsityksiä ja selvitetään Sibeliuksen suhdetta Wagneriin. Tarastin romaanissa *Professori Amfortasin salaisuus* (1995) Wagnerin *Parsifal* on merkittävänä taustatekstinä. Wagnerin ja **Marcel Proustin** yhteys on ollut Tarastin jatkuvan kiinnostuksen kohteena. Teoksessa *Muotokuvia* (2006) on puolestaan tutkielma **Ludwig II:**sta ja hänen linnoistaan. Tarastin eri foorumeilla julkaistujen Wagner-tutkimusten pohjalta odottaisi laajaa kokonaisesitystä. Sellainen onkin tietävästi tekeillä.

Mutta miten Eero Tarasti yleensä kiinnostui Wagnerista ja millä tavalla hän harasti Wagneria ennen varsinaisia tieteellisiä tutkimuksiaan? Tähän etsin seuraavassa vastauksia omien muistikuvieni, hallussani olevien Eeron kirjeiden ja eräiden muiden dokumenttien sekä myös Eeron omien muistelmaluonteisten kirjoitusten ja Helsingin Normaaliyhteisön monisteena ilmestyneen luokkalehden Nasevan numeroiden pohjalta.

On vaikea sanoa, mistä Eero Tarastin Wagner-kiinnostus varsinaisesti alkoi. Epäilemättä kodin musiikin harrastus oli yhtenä tekijänä. Eeron äiti, voimistelunopettaja Marianna Tarasti oli taitava pianisti ja toimi Helsingin yliopiston voimistelulaitoksen naisvoimistelun säestäjänä. Perheellä oli myös kaksi kausikorttia Helsingin kaupunginorkesterin konsertteihin, jotka pidettiin Helsingin yliopiston juhlasalissa. Kävimme yhdessä usein näissä konserteissa. Eero otti myös pianotunteja opettajanaan ensin **Kaino Korhonen** ("soittotädin prototyyppi") ja **Aino Salmela-Hälvä** sekä sitten pitempään **Kaisa Arjava**, joka oli opiskellut muiden muassa merkittävän

Kuva: Robert Storm

Professori Eero Tarasti kutsuttiin Suomen Wagner-seuran kunniajäseneksi 60-vuotisjuhliksaan Helsingin Vanhalla ylioppilastalolla 28.9. Kuvassa Tarastin oikealla puolella puheenjohtaja Heikki Virri ja vasemmalla varapuheenjohtaja Riitta-Liisa Mäkipaasi.

SWS:n aiemmat kunniajäsenet ovat Anne Evans, Frank Shipway, Jorma Hynninen, Wolfgang Wagner, Peter Bassett, Cecilia Rydinger-Alin, Pentti Perksalo, Saila Luoma, Anita Vätkki, Matti Salminen ja Heikki Siukola.

suomalaisen pianistin **Kerttu Bernhardin** oppilaana. Näistä pianonsoitonopettajista Eero Tarasti on esittänyt mielenkiintoisen kuvauksen teoksessaan *Muotokuvia* (2006), jossa hän kertoo muutenkin kouluaikojen musiikin harrastuksestaan sekä opinnoista sittemmin Sibelius-Akatemiassa ja muualkin maailmassa.

Musiikkiin liittyvistä kirjallisista teoksista on syytä mainita, että Eeron lapsuudenkodissa oli unkarilaisen **Zsolt von Harsányin** musiikin historiaan liittyvä sujuvasti kirjoitettu romaani *Unkarilainen rapsodia*, joka käsittelee **Lisztin** elämää ja luonnollisesti jonkin verran myös Wagneria. Tätä kirjaa me molemmat luimme.

Kun Eero musiikin harrastuksensa yhteydessä tuli kiinnostuneeksi Wagnerista, hän tartutti kiinnostuksensa minuunkin. Ensimmäinen Wagnerin ooppera, jonka yhdessä näimme, ei suinkaan ollut säveltäjän tuotannon helpoimmasta päästä, nimittäin *Parsifal* Suomen Kansallisoopperan esittämänä vuonna 1961. Esityksen johti **Jussi Jalas** ja ohjaus oli **Jennie von Thillot**'n. Keskeisissä rooleissa lauloivat **Jorma Huttunen** (*Parsifal*), **Anita Vätkki** (*Kundry*), **Usko Viitanen** (*Amfortas*), **Aarne Vainio** (*Gurnemanz*), **Lauri Lahtinen** (*Klingsor*) ja **Yrjö Ikonen** (*Tituel*). Kansallisoopperan vuoden 1961 esitys oli elävästi mielessämme, miltei nostalgisena kangastuksena, kun 30 vuotta myöhemmin, vuonna 1991, kävimme

me yhdessä katsomassa saman oopperan Tampere-talossa. **Claude Navillen** ohjaaman esityksen johti **Leif Segerstam** ja siinä esiintyivät **Raimo Sirkiä** (*Parsifal*), **Karan Armstrong** (*Kundry*), **Jorma Hynninen** (*Amfortas*), **Matti Salminen** (*Gurnemanz*), **Esa Ruuttunen** (*Klingsor*) ja **Jaako Ryhänen** (*Tituel*). Tässä ei voi unohtaa sitäkään, että esityksen ensimmäisellä väliajalla söimme täydellisen aterian, jossa paistia leikkasi näyttävän näköinen kokki. Kyseinen *Parsifalin* esitys – ateriala myöten – tuodaan esille Tarastin dialogimuotoisessa novellissa "Täydelliset wagneriaanit eli kertomus professori Riegelheimin ja kreivi Tarskin matkasta Tampere-talon *Parsifal*-esitykseen" (Synteesi 1-2/1991).

Kuten jo mainittiin, *Parsifal* on esillä myös romaanissa *Professori Amfortasin salaisuus*. Novellissa, joka muunneltuna on sisällytetty romaaniin, Eero Tarasti on esittänyt itsensä musiikkiprofessorin, kreivi Fero Tarskin hahmossa (romaanissa Tarski on muuntunut professori Amfortasiksi), kun taas itse olen tunnistanut eräitä piirteitäni Hampurin yliopiston vertailevan kirjallisuustieteen professorin Hans von Riegelheimin hahmossa, en kuitenkaan silloin kun Riegelheim romaanissa "ryypyn elähdyttämänä" lausuu: "Muista aina, Felix, että tärkeintä yliopistouralla on, että sinulla on kreikkalaisen atleetin fyysikka, Machiavellin viekkaus, Salomonin viisa-

us, leijonan rohkeus – ja ennen kaikkea hanhen vatsa.”

Kun Eeron äiti oli yliopiston voimistelulaitoksen naisvoimistelujoukkueen kanssa Saksassa, Stuttgartissa, muuan saksalainen herra innostui kuultuaan, että Suomesa oli 12-vuotias poika, joka harrasti Wagneria; hän antoi kotiin vietäväksi kaksi Wagner-levyä. Toisella levyistä oli *Parsifalin* alkusoitto ja pitkäperjantaimusiikki **Arturo Toscaninin** johtamana. Kuuntelimme yhdessä myös levyä, jolla **Otto Klemperer** johti Wagnerin alkusoittoja.

Oman lukunsa muodostavat oppikoulun alaluokilla toimitetussa luokkalehdessä *Nasevassa* julkaistut Eero Tarastin artikkelit, jotka käsitelivät musiikkia ja kirjallisuutta. Eero nimittäin harrasti laaja-alaisesti myös kirjallisuutta. Erityisesti historiallinen romaani oli meidän molempien mielenkiinnon kohteena. Kun Eero kirjoitti nimimerkillä Cicero **Edward Bulwer-Lyttonin** romaanista *Pompeijin viimeiset päivät*, kirjoitin itse Felix Dahnin romaanista *Taistelu Roomasta*; kummankin 1800-luvun romaanin aihe oli siis antiikin Roomasta. Noihin aikoihin luimme myös **C. G. Starbäckin** Ruotsin keskiaikaa käsitteleviä historiallisia romaaneja. Nimimerkillä Erasmus Eero Tarasti kirjoitti myös **Cervantesin** *Don Quijotesta*. Myöhemmin kouluaikana harrastuksemme kohteeksi tuli varsinkin ranskalainen kirjallisuus.

Musiikin osalta voidaan *Nasevan* artikkeleista mainita Eeron kirjoitukset, jotka käsittelevät **Händeliä** ja Wagneria. ”Oopperan nero” –niminen signeeraamaton, mutta ilmeisestikin Eeron kirjoittama Wagner-artikkeli esitteli etupäässä Wagnerin elämäntapavaiheita samalla kun mainittiin eräitä keskeisiä oopperoita. Kirjoittaja painotti varsinkin Wagnerin köyhyyttä ja ahdinkoa, johon lopulta toi muutoksen Baijerin kuningas, joka ”suosi kovasti Wagnerin musiikkia” ja ”kutsui hänet takaisin Müncheniin”. Artikkelin lopussa luettiin Wagnerin muina oopperoina *Parsifal*, *Lemmen-*

kielto ja *Niebelungen tetralogia* (tässä järjestyksessä ja tässä oikeinkirjoitusasussa). Nerokkuutta mutta samalla myös elämäntapavaiheiden kaikenlaisia onnettomia käännteitä painotetaan Händeliä käsittelevässä artikkelissa.

Luokkalehti *Nasevan* artikkelien joukossa oli myös Eero Tarastin arvostelu **Johann Nestroyn** näytelmästä *Tiitus tulitukka* (*Der Talisman*), jota esitettiin Suomen Kansallisteatterissa. 1800-luvun tuottelias wieniläinen komediankirjoittaja Nestroy tunnettiin myös muiden muassa Wagneriin kohdistuneista parodioista. *Tiitus tulitukan* esitykseen oli valittu otsikko näytelmän päähenkilön Titus Feuerfuchsin mukaan. Alaotsikkonsa mukaan teos oli ”*Posse mit Gesang*” (lauluilveily). *Tiitus tulitukan* esitystä nimimerkillä Cicero kirjoittanut Eero Tarasti luonnehti ”todella räiskyvän iloiseksi musiikkikomediksi”. Arvostelussa kiiteltiin varsinkin näyttelijöitä **Pentti Siimestä** ja **Esa Saariota** sekä ohjaaja **Jack Witikkaa**. Lisäksi todettiin, että ”**Heikki Aalto** on säveltänyt näytelmään juuri sopivan musiikin”.

Naseva suhtautui sängen vieroksuvasi kevyeen musiikkiin. Lehden erityisellä ”purnaupalstalla” kirjoitti nimimerkki Rasti (vrt. Ta-rasti) iskelmiä vastaan. Nimimerkillä oli suorasukainen käsitys varsinkin suomalaisten keksimistä iskelmistä: ”ne vasta typeriä ja ääliömäisiä ovatkin!” Jos taas joskus sävelmä on onnistunut, ”pilaa sen iskelmän laulajan surkea ääni”. Nimimerkki julisti iskelmälaulajat ”humpuuki-maakareiksi”. Lopuksi nimimerkki mainitsi tunnuslauseekseen ”Iskelmät pannaan”. Kielenkäyttö *Nasevassa* saattoi muutenkin olla kovaa. Nimimerkki Pippuri (jonka oikeaa nimeä kiellettiin saattamasta julkisuuteen) kirjoitti rock-konsertista, joka oli ”al-arvoista törkyä” ja jota kuunnellut ”Helsingin nuorison feminiinisakka istui ja taputti älykääpiömäiselle ohjelmalle”.

Wagner oli myös useimmiten mainittu säveltäjä kouluaikeisessa kirjeenvaihdossamme, joka vuonna 1999 julkaistiin nimellä *Eero ja Hannu*. Eräässä varhaisessa kirjeessä vuodelta 1962 Eero kirjoitti kuunneltuaan Wagneria radiosta: ”/.../ on myönnettävä, että Wagner on täydellinen nero omalla alallaan. Varsinkin Brünhilden loppulaulu oli erinomainen ja Anita Välkin laulu loistavaa. Anita Välkki onkin tätänykyä ehdottomasti Suomen paras laulajatar. Hän hallitsi aivan suvereenisti äänellään koko orkesteria eikä orkesteri päässyt milloinkaan ”peittoamaan” hänen ääntänsä. On erittäin hauska että suomalaiset ovat etevä edes jollakin alalla.”

Vaikka kirjeenvaihdosta ilmenee molempien huomattava Wagner-innostus, kuitenkin Eeron kohdalla oli välillä myös epäilyjä Wagneria kohtaan ja vastapainoksi tuli barokkimusiikki. Esimerkiksi vuonna 1965 Eero kirjeessään muisteli pari vuotta aikaisempia tapahtumia: ”Muistathan kai vielä, kuinka riitelimme koulunpihalla aiheesta

Wagner contra Händel ja jolloin kumpikin oli yhtä varma omien mielipiteittensä oikeamuudesta.” Toisaalta myös vielä vuonna 1965 Eerolla oli epäilyjä Wagneria kohtaan. Mainittuaan uudesta kiinnostuksestaan Sibeliuksen myöhäisiin sinfonioihin, joissa ei ole ”lainkaan sirkusta”, Eero jatkoi: ”/.../ sirkusta on sen sijaan sitäkin enemmän esim. Wagnerin musiikissa. Minä ennustaisin Wagnerille samaa kohtaloa kuin **Rameaulle** ja **Gluckille**, kahdelle aikaisemmalle uudistusmiehelle, nimittäin unohdusta. Joku harva kohtaus jää eloon kuten mestarillinen ”Isolden lemmenkuolo” mutta muu vaipuu – ja saa vaipuakin – unohduksen pohjattomaan suohon.” Kirje jatkui toteamuksella, että kyllä maailmassa vielä hassahtaneita saksalaisia Wagnerin ihailijoita löytyy, ja kysymyksellä, vieläkö minä kuulun wagneriaaneihin. Vastauskirjeessäni olikin sitten suoranainen Wagnerin puolustus. Sen olen valmis edelleenkin valmis allekirjoittamaan, mutta Eero Tarastin tie vei skeptisestä vaiheesta vannoutuneeksi ja arvostetuksi Wagner-tutkijaksi.

Artikkelissa käytettyjä lähteitä ja kirjallisuutta

H. K. Riikosen henkilökohtainen arkisto.

Luokkalehti *Nasevan* numerot.

Lampila, Hannu-Ilari, *Suomalainen ooppera*. Werner Söderström Osakeyhtiö, 1997.

Riikonen, H. K., *Supysäua. Semiootikon varttuminen 1959-1978. Siltoja ja synteesejä. Esseitä semiotiikasta, kulttuurista ja taiteesta*. Toim. Irma Vierimaa, Kari Kilpeläinen ja Anne Sivuoja-Gunaratnam. Helsinki: Gaudeamus, 1998. S. 10-26.

Riikonen, H. K. – Tarasti, Eero, *Eero ja Hannu. Tutkijanalkujen koulu- ja opiskeluvuosien kirjeenvaihtoa 1961-1976*. Helsinki: Yliopistopaino 1999.